

DOI 10.33099/2618-1614-2026-32-1-3-12
УДК 355.45

С. О. Кириченко,

*кандидат військових наук,
Національний університет оборони України,*

О. О. Сурков,

*кандидат військових наук,
Національний університет оборони України,*

В. В. Машталір,

*доктор історичних наук, професор,
Національний університет оборони України*

Трансформація моделі оборони України: аналіз досвіду країн-партнерів

У статті наведено результати комплексного порівняльного аналізу моделей оборони провідних країн світу: Ізраїлю, Швеції, Швейцарії, Фінляндії, Польщі та Великої Британії. Досліджено типи оборонних систем країн-партнерів, їхню мету, стратегічні принципи побудови і підходи до фінансування сектору безпеки та оборони. Особливу увагу приділено концепціям «тотальної оборони», «нації зі зброєю» та професійних експедиційних сил.

Обґрунтовано, що механічне копіювання іноземних зразків є неефективним. Натомість запропоновані шляхи адаптації найдієвіших елементів (фінська всеосяжність, ізраїльська технологічність, швейцарська система захисту населення) для розбудови перспективної моделі системи інтегрованої оборони України. Визначено, що фундаментом нової безпекової архітектури має стати синтез передових світових практик та унікального бойового досвіду Сил оборони України, здобутого в умовах повномасштабної війни, задля гарантування державного суверенітету.

Ключові слова: модель оборони, система інтегрованої оборони, оборонні витрати, стратегічні принципи оборони, тотальна оборона, всеохоплююча оборона, збройний нейтралітет, колективна оборона, загальнонародна оборона, високотехнологічна оборона.

© С. О. Кириченко, О. О. Сурков, В. В. Машталір, 2026

Постановка проблеми. Аналіз досвіду протидії збройній агресії РФ засвідчив, що національна система оборони, попри наявні ресурсні обмеження, виконала покладені на неї стратегічні завдання. Реалізована модель всеохоплюючої оборони забезпечила стійкість системи державного та військового управління на початку повномасштабного вторгнення. Крім того, вона дала можливість організувати захист та оперативне відновлення функціонування об'єктів критичної інфраструктури в умовах масованого вогневого впливу противника.

У процесі інтенсивних бойових дій Збройні Сили України, інші складові Сил оборони та добровольчі формування за всебічної підтримки суспільства зупинили просування противника на більшості оперативно-стратегічних напрямків. Це дало змогу утримати ключові міста, зокрема Київ, Харків, Миколаїв та Одесу. Стійкість системи державного і військового управління, а також своєчасне проведення мобілізації та доукомплектування Сил оборони створили передумови для деокупації значних територій у Київській, Харківській, Миколаївській, Сумській та Херсонській областях. У результаті передвоєнна модель оборони стала запорукою збереження державності, суверенітету й захисту територіальної цілісності України.

Водночас набутий досвід підтвердив критичну значущість адаптивності моделі оборони до динамічних змін обстановки, передусім на оперативному рівні. Здатність до зміщення акцентів на інноваційні вектори – вдосконалення систем управління та зв'язку, масштабування застосування безпілотних розвідувально-ударних комплексів, упровадження елементів роботизованих систем тощо – дає Силам оборони змогу надійно захищати національні інтереси. Зазначені чинники актуалізують необхідність наукового обґрунтування архітектури перспективної моделі оборони України як на даному етапі, так і в повоєнний період.

Тому формування нової архітектури безпеки України об'єктивно вимагає глибокого вивчення та аналізу оборонних моделей країн-партнерів. Дослідження їхніх позитивних здобутків і раціональних підходів є необхідною умовою для інтеграції кращих світових стандартів з урахуванням геополітичних та економічних особливостей відповідних держав. Водночас безпосередня імплементація цього досвіду має базуватися на пріоритеті національних інтересів України та критичному переосмисленні власного бойового шляху, що уможливить поєднання передових західних практик з унікальними вітчизняними реаліями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику організації оборони держави та формування її перспективної моделі досліджували як вітчизняні, так і іноземні науковці, експерти й фахівці. Значна увага

цій темі приділяється як у фахових наукових виданнях, так і в аналітичних матеріалах.

Найґрунтовніше питання архітектури перспективної моделі оборони викладені у працях [1–5]. Автори цих публікацій, базуючись на глибокому аналізі національного законодавства та нормативно-правової бази, визначають призначення, сутність, складові елементи, організаційну структуру й характерні властивості сучасної моделі оборони.

Окремий інтерес становлять дослідження Г. Гранта [6], де запропонована теоретична типологізація оборонних систем, а також узагальнення воєнних аспектів протидії агресії, викладені у праці [7]. У цих роботах обґрунтовується, що реальна модель оборони є синтезом різних підходів, адаптованих до конкретних загроз.

Метою статті є проведення порівняльного аналізу моделей оборони країн-партнерів, що характеризуються специфічними географічними, геополітичними, економічними та історичними особливостями. Автори ставлять завдання систематизувати ключові риси оборонних систем цих держав та оцінити їхню ефективність у захисті національних інтересів. На основі цього аналізу передбачається виокремити ті конструктивні елементи та підходи, імплементація яких є доцільною під час формування перспективної моделі оборони України.

Виклад основного матеріалу. Організація оборони держави є однією з ключових стратегічних функцій державного управління. За своєю сутністю це цілеспрямований процес діяльності уповноважених державних інституцій, який охоплює визначення оборонних цілей (закріплених, зокрема, у Стратегії воєнної безпеки України [8]), планування необхідних ресурсів, а також адміністрування і координацію виконання завдань у сферах національної безпеки та оборони.

Виконання цих функцій і завдань покладається на суб'єктів, визначених законодавством [9; 10]. До них, як правило, належать Міністерство оборони України [11], Генеральний штаб Збройних Сил України [12], інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також відповідні посадові особи. Повноваження зазначених органів та їхніх керівників у сфері оборони чітко регламентуються нормативно-правовими актами.

Водночас архітектура оборони не є статичною і трансформується під впливом глобальних безпекових змін. У цьому контексті важливими є результати дослідження еволюції моделей національної оборони від завершення Другої світової війни до сучасної російсько-української війни [13]. Аналіз свідчить, що безпекове середовище, яке сформувалося після лютого 2022 р., вимагає переходу від декларативної «всеохоплюючої» до дієвої сучасної моделі оборони України. Практична імплементація такої моделі передбачає

врахування нових воєнно-політичних реалій, де ключову роль відіграють не лише наявність ресурсів, а й здатність системи до швидкої адаптації та інтеграції зусиль військових і цивільних складових.

Підтвердженням незворотності цих змін стало оприлюднення Міністерством оборони України у січні 2026 р. «Зеленої книги» – документа, котрий започаткував перші в національній історії публічні стратегічні консультації щодо нової оборонної політики [14]. Цей крок свідчить про перехід від закритого відомчого планування до стандартів НАТО. Ключовими векторами, винесеними на обговорення, стали адаптація системи до умов тривалої війни, технологічна модернізація та інтеграція бойового досвіду в нову модель управління обороною.

Саме тому формування нової архітектури безпеки України об'єктивно вимагає глибокого вивчення оборонних моделей країн-партнерів. У цьому контексті модель організації оборони доцільно розглядати як ієрархічну систему, що охоплює центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування [2].

Водночас сама модель оборони держави – це складна багатокомпонентна система, яка охоплює низку елементів, що відображають специфіку конкретної країни. До ключових складових, які формують архітектуру такої моделі, доцільно віднести:

- 1) Стратегію національної безпеки, Національну оборонну стратегію чи Стратегію воєнної безпеки;
- 2) концептуальні засади побудови системи інтегрованої оборони;
- 3) стратегічні цілі оборонної чи воєнної політики (гарантування суверенітету, захист території та населення);
- 4) принципи застосування та розвитку оборонних спроможностей військ (сил);
- 5) організаційно-штатну структуру військ (сил) та резерву;
- 6) систему комплектування особовим складом військ (сил);
- 7) мобілізаційний план, систему мобілізаційного комплектування військ (сил) та економічного забезпечення оборонних потреб;
- 8) геостратегічне положення держави та особливості безпекового середовища в регіоні;
- 9) морально-психологічний потенціал та національні військові традиції;
- 10) рівень технологічного розвитку та інноваційний потенціал.

На основі зазначених складових був проведений аналіз досвіду країн-партнерів. Їхні національні особливості, стратегічні цілі та ресурсне забезпечення узагальнене й наведене в порівняльних *таблицях 1 та 2* (складених авторами на основі [15–25]).

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика моделей оборони
Держави Ізраїль, Королівства Швеція та Швейцарської Конфедерації**

Критерії порівняння	Держава Ізраїль	Королівство Швеція	Швейцарська Конфедерація
1. Тип оборонної моделі	«Нація зі зброєю» Стратегічна оборона через тактичний наступ, технологічну перевагу та превентивні дії	«Тотальна оборона» (Totalförsvaret) Всеосяжна система, що поєднує військову, цивільну, економічну, психологічну оборону та кібероборону	«Збройний нейтралітет» Система тотального опору (міліційна армія) без участі у військових блоках
2. Стратегічна мета	Компенсація відсутності стратегічної глибини та демографічної вразливості через якісну перевагу озброєння та військової техніки й особового складу	Забезпечення стійкості суспільства і стримування агресора власними силами в системі колективної безпеки	Гарантування суверенітету і перетворення території на неприступну фортецю («принцип дикобраза»)
3. Стратегічні принципи	1. Перенесення війни на територію ворога. 2. Превентивні удари. 3. Швидкість і рішучість. 4. Технологічне домінування. 5. Розгалужена розвідка	1. Стимування через гарантування ворогу неприйнятних втрат. 2. залучення всіх ресурсів суспільства. 3. Цивільно-військова співпраця. 4. Психологічна стійкість	1. Постійний нейтралітет. 2. Тотальна територіальна оборона. 3. Зберігання штатної зброї вдома. 4. Автономність районів
4. Система комплектування	Змішана: – загальний призов плюс професійне ядро; – оперативний резерв (до 400 тис. осіб); – постійна бойова готовність населення	Змішана: – відновлено призов плюс контракт; – концепція «Кожен громадянин – частина оборони»; – включає Хемверн (Home Guard)	Міліційна система (ополчення): – мала кадрова армія (до 10–15 тис.); – всеосяжний мобілізаційний резерв (250 тис. за 48 годин)
5. Міжнародно-правовий статус	Особливий партнер США Основний союзник поза НАТО (Major Non-NATO Ally). Тісна співпраця, але опора на власні сили	Член НАТО Інтеграція в систему колективної безпеки Північної Європи та Альянсу	Позаблоковий статус Політика вічного нейтралітету. Участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру»
6. Витрати на оборону (% ВВП)	5,0–9,0 (суттєво зростають у періоди ескалації конфліктів)	2,2–2,6 (стійка тенденція до зростання витрат)	0,7–1,0 (ефективність досягається за рахунок прихованих витрат громадян та бізнесу)
Висновок щодо моделі	Найефективніша модель для воюючої країни (ставка на превенцію, розвідку та інновації)	Еталон інтегрованої оборони (поєднання військових та цивільних спроможностей)	Приклад децентралізованої стійкості (висока ефективність за відносно малих бюджетних витрат)

Тип моделі оборони Держави Ізраїль

Аналізуючи модель оборони Держави Ізраїль, слід зазначити, що вона є унікальним прикладом синергії стратегічного підходу державного керівництва та професіоналізму військового командування. Ця система базується на ефективній інтеграції ресурсів державного і приватного секторів економіки в інтересах оборони, а також на безпрецедентній готовності всіх верств населення – від пересічних громадян до

представників еліт – зі зброєю в руках стати на захист своєї держави [16–17].

Модель оборони Ізраїлю базується на концепції «нація зі зброєю» [16]. Її фундаментальною особливістю є поєднання професійного ядра (кадрових військових та військовослужбовців строкової служби) із масовим, високопідготовленим оперативним резервом. Така архітектура дає державі, що не має стратегічної глибини території, можливість у критично стислі

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика моделей оборони
Фінляндської Республіки, Республіки Польща та Сполученого Королівства**

Критерії порівняння	Фінляндська Республіка	Республіка Польща	Сполучене Королівство (Велика Британія)
1. Тип оборонної моделі	«Всеосяжна безпека» (Kokonaisturvallisuus) Глибока інтеграція суспільства, влади та бізнесу для протидії всім типам загроз	«Нова модель тотальної оборони» Прискорена розбудова масової армії та створення найпотужніших сухопутних сил у Європі	«Глобальна проєкція сили» Експедиційна, високотехнологічна модель з ядерним компонентом
2. Стратегічна мета	Стимування агресора (РФ) через здатність до тривалої автономної оборони і нанесення неприйнятних втрат	Побудова «непроникного щита» на східному фланзі НАТО через конвенційну військову перевагу	Захист глобальних інтересів, ядерне стримування та забезпечення безпеки союзників по НАТО
3. Стратегічні принципи	1. Тотальна оборона території. 2. Масовий навчений резерв. 3. Потужна артилерія. 4. Високий моральний дух («Sisu»)	1. Масштабна технічна модернізація. 2. Збільшення чисельності військ. 3. Розвиток Військ територіальної оборони (WOT). 4. Стратегічне партнерство зі США	1. Технологічна перевага (авіація, флот, кібер). 2. Мобільність і швидке реагування. 3. Ядерна триада. 4. Професіоналізм
4. Система комплектування	Загальний військовий обов'язок: – армія мирного часу: ~24 тис.; – воєнний час: 280 тис.; – загальний резерв: ~900 тис.	Професійна плюс добровільна: – курс на армію в 300 тис. (250 тис. професійна армія плюс 50 тис. територіальна оборона); – добровільна строкова служба	Повністю професійна: – високі стандарти підготовки; – акцент на силах спеціальних операцій і технологічних родах військ
5. Міжнародно-правовий статус	Член НАТО (з 2023 р.) Відмова від нейтралітету через збройну агресію РФ проти України	Член НАТО (з 1999 р.) Ключовий елемент східного флангу Альянсу («Східний щит»)	Член НАТО (засновник) Ключовий союзник США, лідер блоку AUKUS та JEF (Об'єднані експедиційні сили)
6. Витрати на оборону (% ВВП)	2,4–2,5 (одна з небагатьох країн Європи, котра не скорочувала армію критично)	4,2–4,8 (лідер серед країн НАТО за часткою витрат на оборону)	~ 2,3 (зобов'язання підвищити до 2,5% у середньостроковій перспективі)
Висновок щодо моделі	Найкращий приклад територіальної оборони для країни, що має протяжний кордон з агресором	Приклад політичної волі до швидкого переозброєння та нарощування оборонного потенціалу	Приклад якісної переваги та здатності впливати на безпеку на стратегічній відстані

терміни (до 24–48 годин) провести повне розгортання збройних сил. Ключовим елементом тут виступає не лише загальна військова повинність для чоловіків і жінок, а й інтеграція цивільного сектору в систему тотальної оборони, де кожен громадянин має чітко визначений алгоритм дій у кризовій ситуації. Саме через геостратегічні обмеження тактичні наступальні дії ЦАХАЛ розглядаються не як засіб територіальних завоювань, а як безальтернативний інструмент стратегічного забезпечення оборони (шляхом перенесення бойових дій на територію противника).

Стратегічною метою такої моделі є компенсація обмежених територіальних (відсутність стратегічної глибини) та демографічних ресурсів, а також уникнення затяжної війни на виснаження.

Стратегічні принципи оборони Ізраїлю:

1. Стратегічна оборонність. Ізраїль не веде загарбницьких війн. Головною метою сил оборони є захист власного народу і території в умовах складного геополітичного оточення, де більшість сусідніх країн налаштовані вороже або недружньо, а стратегічні союзники не мають з Ізраїлем спільного кордону. Оборона базується на збереженні *status quo* та гарантуванні виживання нації.

2. Тактичний наступ (перенесення війни на територію ворога). Через географічне оточення та неможливість побудови глибокоешелонованої оборони Ізраїль змушений застосовувати наступальні дії тактичного рівня. До них належать: кібероперації проти систем управління агресора, радіоелектронне придушення

зв'язку, а також превентивні ракетно-авіаційні удари по скупченнях військ противника. Мета цих дій – знизити наступальний потенціал ворога до рівня, що примусить його відмовитися від агресії.

3. Домінування у розвідці. Мирлюбний характер зовнішньої політики передбачає застосування сили лише за наявності неспростовних доказів підготовки агресії. Для цього держава здійснює пріоритетне фінансування розвідувального співтовариства. Ізраїльська зовнішня розвідка (Мосад), військова розвідка (АМАН) та служба загальної безпеки (Шабак) забезпечують військово-політичне керівництво випереджувальною інформацією, що є критично важливим для прийняття рішень про превентивні дії.

4. Якісна (технологічна) перевага. Демографічна асиметрія не дає Ізраїлю змоги утримувати численну армію мирного часу. Паритет досягається за рахунок технологічної переваги: розвитку високоточної зброї, кібернетичних засобів, систем протиповітряної та протиракетної оборони та автоматизованих систем управління військами. Витрати на оборону (на рівні 5,0–9,0% ВВП) дають можливість утримувати ешелоновану систему протиракетної оборони (зокрема «Залізний купол», «Праця Давида», «Хец») та забезпечувати ЦАХАЛ найсучаснішими зразками озброєння.

5. «Народна армія» (єдність армії та суспільства). Безпека розглядається як загальнонаціональний імператив. Військова служба є почесним обов'язком і соціальним ліфтом для всіх громадян (чоловіки служать 32 місяці, жінки – 24 місяці). Унікальною рисою є те, що військовий обов'язок поширюється на всі соціальні верстви, включно з дітьми політичної та бізнес-еліти. Це перетворює армію на центральний елемент національної ідентичності.

Висновки щодо моделі. Ізраїль поєднує невелику професійну армію мирного часу (яка виступає також навчальним центром) з потужним мобілізаційним резервом. У разі оголошення мобілізації збройні сили розгортаються до штатів воєнного часу за 48 годин. Завдяки системі регулярних зборів резервістів відпадає потреба у тривалому бойовому злягодженні – підрозділи готові до виконання завдань майже миттєво.

Ця модель є однією з найефективніших у світі для малих держав. Вона базується на концепції Давида Бен-Гуріона — класичній тріаді «Стимування – Попередження (раннє виявлення загроз) – Рішуча перемога» [17], поєднуючи стратегічну оборону з оперативною наступальною ініціативою.

Тип моделі оборони Королівства Швеція

Аналізуючи модель оборони Королівства Швеція, слід зазначити, що вона є унікальним прикладом системи, яка поєднує високу оборонну готовність

держави, професійну армію з підготовленим резервом та всеосяжну мобілізацію економіки та органів влади. Основними векторами оборонної політики Швеції є національна самодостатність, потужна оборонно-промислова база, інтеграція в структури НАТО і безпрецедентна стійкість суспільства.

Швеція реалізує концепцію «Тотальної оборони» (Totalförsvaret) [18]. Вона передбачає захист держави всіма доступними засобами: військовими, цивільними, економічними, інформаційними та психологічними. Єдиний державний план оборони охоплює всі рівні управління та суспільного життя, де кожен громадянин, установа чи підприємство мають чітко визначене завдання в системі національного спротиву.

Стратегічною метою моделі є забезпечення стійкості суспільства та стримування агресора власними силами в системі колективної безпеки.

Стратегічні принципи оборони Швеції:

1. Стимування. Мирлюбна зовнішня політика Швеції виключає підготовку і тим більше ведення загарбницької війни. Водночас держава передбачає утримання сил оборони на рівні, здатному завдати ураження ймовірному агресору та змусити його відмовитися від загарбницьких планів.

2. Всеосяжність (інтегрована оборона). Уся країна функціонує як єдина система оборони. До неї залучаються не лише військові, а й цивільні структури: органи влади, оборонно-промисловий комплекс, бізнес і громадяни. Система складається з двох компонентів:

- військової оборони: збройних сил Швеції (сухопутних військ, повітряних сил, військово-морських сил) та Хемверну (*Home Guard* – сил територіальної оборони);
- цивільної оборони: координується Шведським агентством з питань цивільного захисту та надзвичайних ситуацій (MSB); забезпечує захист критичної інфраструктури, медицину, логістику, енергетику та кібербезпеку. Ці структури об'єднані спільним оборонним плануванням і відповідальністю за стійкість держави в умовах кризи чи війни.

3. Технологічна самодостатність. Швеція володіє потужним оборонно-промисловим комплексом, здатним забезпечити сили оборони повним спектром високотехнологічного озброєння. Шведські бойові літаки (JAS 39 Gripen), підводні човни класу Gotland, корвети, БМП, артилерійські системи (Archer) та засоби зв'язку перебувають на озброєнні не лише національної армії, а й багатьох країн НАТО. Витрати на оборону на рівні 2,6% від ВВП (близько 16 млрд дол. США щорічно) дають змогу утримувати одну з найсучасніших армій Європи, здатну гарантувати суверенітет і територіальну цілісність країни.

4. Єдність армії та суспільства. Безпека у Швеції розглядається як загальнонаціональна справа. З 2017 р.

країна відновила обов'язкову військову службу для чоловіків і жінок. Система комплектування є змішаною: професійне ядро поєднується з призовом. Армія мирного часу (близько 25 тис. осіб) утримується в готовності до відбиття раптового удару. Завдяки ефективній системі резерву збройні сили здатні оперативнo (за 24–48 годин) збільшити чисельність до 90–100 тис. осіб.

Висновки щодо моделі. У разі ескалації загрози обороноздатність Швеції нарощується шляхом тотальної мобілізації людських та економічних ресурсів. Країна перетворюється на єдиний військовий табір. Важливим чинником є те, що з 2024 р. Швеція як повноправний член НАТО інтегрувала власні оборонні плани із системою колективної безпеки Альянсу.

Таким чином, шведська модель є еталоном сучасної інтегрованої системи безпеки. Вона поєднує національну технологічну самодостатність із союзницькою підтримкою та здатна ефективно протидіяти гібридним загрозам за рахунок консолідації суспільства й високої довіри громадян до державних інституцій.

Тип моделі оборони Швейцарії

Аналізуючи модель оборони Швейцарської Конфедерації, доцільно акцентувати увагу на унікальному статусі цієї країни. Військовий нейтралітет – це офіційно проголошений статус держави, яка не бере участі у війнах, а в мирний час відмовляється від членства у військово-політичних блоках. Нейтральна держава зобов'язується не надавати свою територію воюючим сторонам та не постачати їм військово спорядження. Цей статус, закріплений ще 1815 р. (Віденський конгрес), дав можливість Швейцарії протягом двох століть забезпечувати сталий економічний розвиток, досягти рівня однієї з найбагатших країн світу (ВВП близько 800 млрд дол. США) та сформувати в населення високий рівень патріотизму й готовності до самовідданого захисту своєї держави.

Оборонна система Швейцарії – це класична модель збройного нейтралітету, побудована на засадах всеосяжної оборони (Total Defense) та міліційного принципу комплектування. Це одна з найстійкіших систем у світі, створена для захисту власної території без опори на військові союзи. Вона поєднує високотехнологічну армію, тотальну цивільну оборону та стратегічне використання складного гірського ландшафту.

Стратегічною метою моделі є збереження суверенітету, гарантування незалежності держави, забезпечення оборони території власними силами та збереження функціональності суспільства навіть у кризових умовах (стратегія стримування шляхом переконання (dissuasion) – змушення ворога відмовитися від намірів через неприйнятно високу ціну агресії [19–20]).

Стратегічні принципи оборони Швейцарії:

1. Постійний збройний нейтралітет. Принцип передбачає відмову від участі у військових блоках (НАТО, ЄС). Водночас нейтралітет не означає ізоляцію: Швейцарія активно співпрацює з партнерами в рамках програми НАТО «Партнерство заради миру» (PfP) та бере участь у миротворчих місіях під егідою ООН та ОБСЄ. Головна ідея: «Нейтралітет захищається зброєю».

2. Міліційна система та мобілізаційна готовність. Збройні сили будуються за принципом «нація в армії». Модель охоплює три компоненти:

- професійне ядро: невелика кількість кадрових військових (близько 9–10 тис. осіб), які забезпечують управління, розвідку, підготовку кадрів та обслуговування високотехнологічних систем;

- міліційну армію (Milizsystem): основну бойову силу. У разі загрози збройні сили здатні за 48 годин розгорнутися до штатів воєнного часу (до 140 тис. військовослужбовців активного резерву). Особливістю є те, що резервісти зберігають штатну стрілецьку зброю та екіпірування вдома, що забезпечує миттєву реакцію.

- цивільну оборону: систему захисту населення, яка охоплює регіональні рятувальні служби, медичні установи та інфраструктуру життєзабезпечення.

3. Економічна самодостатність і технологічність. Швейцарія витрачає на оборону значні кошти (бюджет зростає до 1% ВВП, близько 9 млрд дол. США). Національний оборонно-промисловий комплекс виробляє широкий спектр бронетехніки, боеприпасів та систем протиповітряної оборони. Критично важливі зразки озброєння закуповуються у провідних партнерів для забезпечення технологічної переваги: винищувачі п'ятого покоління F-35A, системи протиповітряної оборони Patriot. Економічна оборона охоплює також систему стратегічних запасів.

4. Всеосяжна участь населення (тотальний опір). Кожен громадянин має свою роль у системі безпеки. Військова служба є обов'язковою для чоловіків (для жінок – на добровільній основі). Регулярні військові збори підтримують високий рівень навченості резерву. У загрозовий період країна перетворюється на єдиний оборонний організм, здатний мобілізувати до 500–600 тис. осіб (включно із цивільним захистом).

5. Територіально-оборонна концепція («Національний редут»). Історична концепція швейцарського редуту (National Redoubt / Schweizer Reduit) трансформувалась у сучасну систему використання географічних переваг. Вона передбачає децентралізоване розміщення арсеналів і командних пунктів (часто в захищених підземних спорудах). Унікальною особливістю є система укриттів, здатна вмістити понад 100% населення країни.

Висновки щодо моделі. Модель оборони Швейцарії – це високоефективна система національного

самозахисту, заснована на поєднанні дипломатичного нейтралітету з рішучістю збройного опору. Вона гарантує безпеку не через зовнішні гарантії, а через створення умов, за яких ціна агресії для будь-якого противника стане неприйнятно високою.

Тип моделі оборони Фінляндії

Система оборони Фінляндської Республіки визнана однією з найефективніших у Європі. Вона поєднує всеосяжну оборону, високий рівень підготовки резерву та безпрецедентну готовність населення до збройного спротиву.

Фінляндія реалізує модель «**Всеосяжної безпеки**» (Comprehensive Security / Kokonaisturvallisuus) [21], яка передбачає залучення до захисту держави не лише збройних сил, а й органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнесу, неурядових організацій та громадян.

Стратегічною метою моделі є забезпечення територіальної цілісності та незалежності країни шляхом підготовки до дій у будь-яких умовах – від гібридних загроз до повномасштабної конвенційної війни. Головне завдання – гарантувати захист території власними силами на початковому етапі війни до моменту активації механізмів колективної безпеки НАТО (ст. 5 Вашингтонського договору).

Стратегічні принципи оборони Фінляндії:

1. Всеосяжність (тотальна оборона). У Фінляндії законодавчо закріплені загальний військовий обов'язок, тісно переплетений з високою мотивацією громадян. У країні діє єдиний план оборони, що охоплює державний, приватний і цивільний сектори. Відповідно до цього плану в разі воєнної загрози сили оборони (сухопутні війська, повітряні сили, військово-морські сили), прикордонна охорона та резервісти в найкоротші терміни розгортаються до штатів воєнного часу. Паралельно економіка країни переводиться на режим функціонування в умовах воєнного часу для забезпечення потреб оборони: постачання зброї, боєприпасів, пального, продовольства та енергоресурсів.

2. Масовий підготовлений резерв. У мирний час Фінляндія утримує відносно невеликі збройні сили (близько 22–24 тис. осіб), які виконують роль навчальної бази та сил першого реагування. Однак головна сила фінської армії – це мобілізаційний резерв. Штат воєнного часу становить 280 тис. осіб (один з найбільших у Європі відносно населення). Загальний резерв налічує близько 870–900 тис. підготовлених громадян. Підготовка резервістів є справою державної ваги. Вона розпочинається з обов'язкової строкової служби і продовжується на регулярних навчальних зборах (Refresher training). Роботодавці (державні та приватні) законодавчо зобов'язані сприяти участі працівників у зборах, зберігаючи за ними робочі місця.

3. Технологічна перевага. Фінляндія виділяє на оборону понад 2,4–2,5% ВВП (близько 6,5–8 млрд дол. США). Цей ресурс спрямовується на оснащення армії найсучаснішим озброєнням світового рівня. Ключові технологічні активи: винищувачі п'ятого покоління F-35A Lightning II (замовлено 64 одиниці), системи протиповітряної оборони NASAMS та David's Sling («праця Давида»), реактивна артилерія MLRS. Також функціонує потужний національний кіберцентр. Національний оборонно-промисловий комплекс (наприклад компанія Patria) забезпечує армію бронетехнікою, боєприпасами та засобами зв'язку, маючи плани швидкого масштабування виробництва в кризовий період.

4. Всенародний патріотизм («Воля до оборони»). Модель базується на концепції «Maanpuolustustahto» («Воля до національної оборони»). Цей патріотизм є всеосяжним і пронизує всі верстви суспільства. Політичні еліти, державні службовці, бізнесмени та пересічні громадяни проходять однаково підготовку (зокрема на спеціальних курсах національної оборони для лідерів думок). Рівень суспільної довіри до сил оборони стабільно перевищує 80%, що є найвищим показником серед країн Європи [22].

Висновки щодо моделі. Модель оборони Фінляндії є унікальним симбіозом тотальної національної оборони та новітніх технологій. Після вступу до НАТО (2023) ця система стала ключовим елементом безпеки всього Північно-Європейського регіону, гарантуючи стійкість східного флангу Альянсу.

Тип моделі оборони Польщі

Розгляд моделі оборони Республіки Польща доцільно розпочати з історичного контексту. Після розпаду Варшавського договору Польща найактивніше серед країн Східної Європи розпочала процес зміцнення власних збройних сил. Вступ до НАТО 1999 р. став поворотним моментом, однак справжня трансформація прискорилося після 2014 р. та початку російської агресії проти України.

Модель оборони Польщі – це комбінація **колективної оборони** (в рамках НАТО) і національної стратегії «**Всеосяжної оборони**» (Obrona Powszechna). Вона спрямована на створення настільки потужного військового потенціалу, який здатний самостійно стримати агресора на кордоні до прибуття основних сил союзників. Стратегічною метою є забезпечення національної безпеки шляхом радикальної модернізації армії, збільшення її чисельності та інтеграції суспільства в систему оборони [23].

Стратегічні принципи оборони Польщі:

1. Пріоритет національної самодостатності в рамках НАТО. Польща відмовилася від ролі пасивного споживача безпеки. Хоча на її території розміщені

союзні війська (американський контингент, бойова група НАТО, база протиракетної оборони Aegis Ashore в Редзіково), Варшава робить ставку на власні сили. Принцип простий: армія має бути здатною відбити першу хвилю агресії та захистити кожний метр території (відмова від концепції «оборони по Віслі»).

2. Безпрецедентна модернізація та фінансування. Польща є лідером НАТО за часткою оборонних витрат, які сягають понад 4% ВВП (близько 35–40 млрд дол. США щорічно). Реалізується «План технічної модернізації на 2021–2035 роки» [24]. Закупівлі вражають масштабами:

- бронетехніка: американські танки M1A2 Abrams та південнокорейські K2 Black Panther (з локалізацією виробництва);

- авіація: винищувачі п'ятого покоління F-35A та легкі бойові літаки FA-50;

- артилерія: системи HIMARS (США) та K9 Thunder (Корея). Національний оборонно-промисловий комплекс, об'єднаний у холдинг Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ), виробляє власні САУ Krab, БМП Borsuk, ПЗРК Piorun та безпілотні системи FlyEye/Warmate.

3. Війська територіальної оборони (Wojska Obrony Terytorialnej – WOT). З 2017 р. WOT виокремлені в п'ятий вид збройних сил. Їхнє гасло: «Завжди готові, завжди поруч», а чисельність - понад 40 тис. бійців (план – до 50 тис.). У мирний час вони допомагають у разі надзвичайних ситуацій, у воєнний – захищають свої громади, ведуть протидиверсійну боротьбу та підтримують регулярні війська. Служба у WOT дозволяє поєднувати цивільну роботу з військовою підготовкою (аналог американської Національної гвардії, але з прив'язкою до місця проживання).

4. Всеосяжна оборона (Obrona Powszechna). Прийнятий у 2022 році закон «Про захист Вітчизни» (Ustawa o obronie Ojczyzny) заклав фундамент тотальної оборони. Він передбачає:

- збільшення чисельності збройних сил до 300 тис. осіб (250 тис. професіоналів плюс 50 тис. WOT);

- добровільну строкову службу для створення активного резерву;

- систему цивільного захисту, яка охоплює підготовку населення, розвиток інфраструктури укриттів та створення стратегічних запасів.

Висновки щодо моделі. Польська оборонна модель – це приклад того, як держава в умовах реальної загрози переходить від мирного часу до стану підвищеної готовності. Це поєднання масованого технологічного переозброєння з розвитком територіальної оборони, що робить Польщу «військовим важковаговиком» Європи.

Тип моделі оборони Великої Британії

Огляд моделей оборони провідних країн світу був би неповним без Великої Британії. Це одна з найпотужніших держав світу, постійний член Ради Безпеки ООН, член «Великої сімки» (G7) та ядерна держава. Як глобальний гравець Велика Британія активно впливає на безпекову архітектуру в Європі, Індо-Тихоокеанському регіоні та на Близькому Сході.

Модель оборони Великої Британії класифікується як «Експедиційна модель з ядерним стримуванням». Вона базується на принципах глобальної проєкції сили (Global Reach), технологічній перевазі та трансатлантичному партнерстві. На відміну від нейтральних країн чи держав суто територіальної оборони британська модель розрахована на ведення бойових дій далеко за межами власних кордонів задля превентивного усунення загроз.

Стратегічною метою є захист території та громадян, забезпечення безпеки союзників і підтримання міжнародного порядку через сильні, мобільні та інноваційні збройні сили [25].

Стратегічні принципи оборони Великої Британії:

1. Ядерне стримування (Continuous At Sea Deterrent). Британія покладається на незалежний ядерний щит. Його основу складають атомні підводні човни класу Vanguard (у майбутньому Dreadnought), озброєні балістичними ракетами Trident. Принцип «безперервного стримування на морі» гарантує невідворотність удару у відповідь, що робить пряму агресію проти Королівства самогубством для будь-якого противника.

2. Глобальна присутність та експедиційність. Концепція «Global Britain» передбачає здатність розгорнути війська в будь-якій точці світу. Ключовим інструментом є авіаносні ударні групи (на чолі з авіаносцями HMS Queen Elizabeth) та мережа військових баз (Кіпр, Гібралтар, Фолкленди тощо). Велика Британія також очолює Об'єднані експедиційні сили (JEF) – військовий альянс країн Північної Європи, орієнтований на безпеку Балтійського моря та Арктики.

3. Технологічна перевага та мультидоменність. Витрачаючи на оборону близько 2,3% ВВП (понад 80 млрд дол. США), Лондон інвестує в інновації. Стратегія передбачає інтеграцію п'яти доменів: суші, моря, повітря, космосу та кіберпростору. Створене Стратегічне командування (Strategic Command) координує кібероперації, спецпризначенців (SAS/SBS) та космічну розвідку.

4. Система альянсів. Велика Британія є ключовим гравцем НАТО в Європі. Водночас вона формує нові союзи, такі як AUKUS (Австралія – Британія – США) для стримування загроз у Тихому океані. Особливе

місце посідає стратегічне партнерство з Україною. Британія першою надала летальну зброю, далекобійні ракети (Storm Shadow) і проводить масштабну підготовку українських військових (операція Interflex), демонструючи лідерство в Європі.

5. Повністю професійна армія. Збройні сили комплектуються виключно на контрактній основі. Це відносно невелика (близько 140–150 тис. регулярних сил), але високопідготовлена армія. Акцент робиться не на масовості, а на якості підготовки, мотивації та технічному оснащенні кожного солдата.

Висновки щодо моделі. Оборонна модель Великої Британії – це приклад того, як острівна держава забезпечує свою безпеку через глобальну активність. Вона поєднує «ядерну парасольку» з високомобільними силами швидкого реагування, здатними діяти спільно із союзниками. Для Великої Британії безпека Європи та України є невід’ємною частиною власної національної безпеки [26].

Висновки

1. Вивчення досвіду побудови систем оборони провідних країн світу засвідчило, що сліпе копіювання будь-якої окремої моделі є неефективним. Ізраїльська «нація-армія», шведська «тотальна оборона» чи швейцарський «збройний нейтралітет» є продуктами специфічних історичних та геополітичних умов. Головним завданням для України є пошук оптимального балансу і побудови власної системи інтегрованої оборони. Вона має поєднати найефективніші складові зарубіжних систем з реаліями українського безпекового середовища, щоб забезпечити виконання конституційного обов’язку щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави.

2. Під час формування перспективної моделі системи інтегрованої оборони України доцільно адаптувати і впровадити критично важливі принципи держав-партнерів, які довели свою ефективність:

– ізраїльський принцип: технологічна перевага, превентивність і ставлення до життя військовослужбовця як до найвищої цінності;

– фінський принцип: концепція «всеохопної оборони» (Comprehensive Security), що відповідає закріпленому у Стратегії воєнної безпеки України поняттю всеохоплюючої оборони та передбачає повну інтеграцію цивільного і військового секторів;

– швейцарський принцип: система мобілізаційної готовності армії ополчення та створення надійної інфраструктури захисту населення (система укриттів);

– польський принцип: національна самодостатність у питаннях озброєння та курс на прискорену масштабну модернізацію війська;

– британський принцип: висока професіоналізація ядра армії, глобальне мислення й технологічні інновації;

– шведський принцип: єдність армії та народу, де кожен громадянин є елементом системи національного спротиву.

3. Формуючи перспективну модель системи інтегрованої оборони України, всі зарубіжні принципи та здобутки необхідно застосовувати виключно крізь призму унікального, безцінного і трагічного бойового досвіду Сил оборони України, здобутого у війні за незалежність. Саме український досвід протистояння повномасштабній агресії в поєднанні з найкращими світовими практиками має стати фундаментом нової, непереможної системи безпеки України.

Перелік літератури

1. Розвиток концептуальних засад забезпечення оборони України: від воєнної організації держави до всеохоплюючої оборони [Електронний ресурс] / М. В. Коваль, А. К. Павліковський, М. М. Лобко, А. А. Корецький // Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2023. – № 3 (79). – С. 8–14. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2023-3-79/8-14>.

2. Тимошенко Р. І. Модель системи оборони України [Електронний ресурс] / Р. І. Тимошенко, А. К. Павліковський, М. М. Лобко // Наука і оборона. – 2021. – № 1. – С. 21–30. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-14-1-21-30>.

3. Лобко М. М. Склад та структура моделі організації оборони України [Електронний ресурс] / М. М. Лобко, А. Й. Фучко, В. М. Копистира // Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2022. – № 1 (74). – С. 6–11. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-1-74/6-11>.

4. Фролов В. С. Формування перспективної моделі організації оборони України [Електронний ресурс] / В. С. Фролов, В. М. Семененко // Наука і оборона. – 2019. – № 3. – С. 3–9. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-3-9>.

5. Світова гібридна війна: український фронт [Електронний ресурс] : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : НІСД, 2017. – 496 с. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/publikacii/monografii/svitova-gibridna-viyna-ukrainskiy-front-monografiya>.

6. Грант Г. Модель оборони: як зрозуміти стиль оборони країни [Електронний ресурс] / Г. Грант, В. Міленські // Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння. – Режим доступу : <https://cacds.org.ua/hlen-hrant-model-oborony-yak-zrozumity-styl-oborony-krayiny>.

7. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. – К. : НУОУ, 2020. – 176 с.

8. Стратегія воєнної безпеки України [Електронний ресурс] : затв. Указом Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.
9. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
10. Про національну безпеку України [Електронний ресурс] : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
11. Положення про Міністерство оборони України [Електронний ресурс] : затв. постановою Кабінету Міністрів України № 671 від 26 листопада 2014 р. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України № 905 від 21 липня 2025 р.) // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-п#Text>.
12. Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України [Електронний ресурс] : затв. Указом Президента України № 23/2019 від 30 січня 2019 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/2019#Text>.
13. Машталір В. В. Від всеохоплюючої до комплексної оборони: пошук моделі для України [Електронний ресурс] / В. В. Машталі, А. М. Іващенко, Т. В. Уварова // Зб. наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2025. – № 3 (86). – С. 6–16. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2025-3-86/6-16>.
14. Нова оборонна політика України: Міноборони опублікувало «Зелену книгу» та запрошує до публічних стратегічних консультацій [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – Режим доступу : <https://mod.gov.ua/news/nova-oboronna-politika-ukrayini-minoboroni-opublikovalo-zelenu-knigu-ta-zaproshuye-do-publichnikh-strategichnih-konsultacij>.
15. The Military Balance 2024: The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics / International Institute for Strategic Studies. – London : Routledge, 2024. – 552 p.
16. The IDF Strategy [Електронний ресурс] / IDF Chief of the General Staff // Institute for National Security Studies. – Режим доступу : <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/IDF-Strategy.pdf>.
17. Meridor D. Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later [Електронний ресурс] / D. Meridor, R. Eldadi. – Memorandum No 187. – Tel Aviv : Institute for National Security Studies, 2019. – 67 p. – Режим доступу : <https://www.inss.org.il/publication/israels-national-security-doctrine>.
18. Main elements of the Government bill Totalförsvaret 2021–2025. Total defence 2021–2025 [Електронний ресурс] / Government Offices of Sweden. Ministry of Defence // Embassy of Sweden. – Режим доступу : <https://surli.cc/gbkxhw>.
19. Spillmann K. R. Beyond Soldiers and Arms: The Swiss Model of Comprehensive Security Policy [Електронний ресурс] / K. R. Spillmann. – Zürich : Forschungsstelle für Sicherheitspolitik, ETH Zürich, 1987. – 20 p. // Center for Security Studies. ETH Zürich. – Режим доступу : https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/zb_2.pdf.
20. Stringer K. D. Building a Stay-Behind Resistance Organization: The Case of Cold War Switzerland [Електронний ресурс] / K. D. Stringer // Joint Force Quarterly. – 2017. – No 86. – P. 109–114. – Режим доступу : <https://surli.cc/jpygdn>.
21. Government Report on Finnish Foreign and Security Policy [Електронний ресурс] / Finnish Government. – Helsinki : Finnish Government, 2024. – 53 p. // Finnish Government. – Режим доступу : <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-929-8>.
22. Finns' Opinions on Foreign and Security Policy, National Defence and Security [Електронний ресурс] / Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence. – Helsinki : Ministry of Defence, 2025. – 92 p. – (Bulletins and Reports ; December 2025). – Режим доступу : <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-380-3>.
23. National Security Strategy of the Republic of Poland [Електронний ресурс] // National Security Bureau. – Режим доступу : https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf
24. Modernizacja Techniczna SZRP [Електронний ресурс] // Ministerstwo Obrony Narodowej. – Режим доступу : <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/modernizacja-techniczna-szrp>.
25. Defence Command Paper 2023: Defence's Response to a More Contested and Volatile World [Електронний ресурс] / Ministry of Defence // GOV.UK. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/publications/defence-command-paper-2023-defences-response-to-a-more-contested-and-volatile-world>.

Надійшла до редакції: 10.02.2026

Прийнята для опублікування: 04.03.2026